

ORÍGENS DE L'AJUNTAMENT DE LES CORTS (1814-1836)

JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

RESUM

La creació dels ajuntaments constitucionals al Pla de Barcelona al començament del segle XIX es féu a partir de les antigues batllies, l'àmbit de les quals coincidia amb el de les parròquies, excepte en el cas de les Corts, que disposava de batllia pròpia amb el seu terme però pertanyia a la parròquia de Sarrià. En la delimitació dels termes municipals nous, les Corts hagué de cedir a Sarrià la part de muntanya. Aquest procés constitutiu municipal, iniciat el febrer de 1814, no va concloure fins a l'octubre de 1836.

PARAULES CLAU

Ajuntament constitucional, batllia, municipi, parròquia, termes municipals.

Origin of the council of Les Corts (1814-1836)

ABSTRACT

The creation of constitutional city councils in the Pla de Barcelona at the beginning of the 19th century was based on the old mayoralties whose scope coincided with that of the parishes except for Les Corts, which had its own mayoralty and its own territory but belonged to the parish of Sarrià. When establishing the boundaries for the new municipalities, Les Corts was forced to give up its upper area to Sarrià. This process of establishing municipalities started in February 1814 and did not end until October 1836.

KEYWORDS

Constitutional council, mayoralty, municipality, parish, municipal limits.

PRECEDENTS. BATLLIA PRÒPIA DE LES FRANQUESES

Amb anterioritat a la Constitució del 1812, dita de Cadis, és a dir, durant l'antic règim, les Corts era un territori lliure de qualsevol subjecció de caràcter senyorial, que depenia directament de la jurisdicció reial,¹ i que havia gaudit de privilegis de franqueses, amb exempció d'impostos sobre els productes entrats a Barcelona. Formava una quadra civil autònoma, representada per un batlle local que després de la Nova Planta era nomenat per l'Audiència Reial (*Les Corts* a, 2003; Solé, 2001, p. 65-68; Comas, 2002, p. 32-33). Eclesiàsticament pertanyia a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià. En el consell general o universitat, provinent del consell parroquial i que comprenia tot el terme de la parròquia, les Corts hi tenia representants propis, anomenats jurats o regidors, generalment dos, que actuaven juntament amb altres dos representants de la vila de Sarrià. El clavari o tresorer era triat des de sempre alternativament per les Corts o per Sarrià.²

Pel que fa a Pedralbes, en virtut del decret del 7 de juny de 1781, passà a la jurisdicció del monestir, de manera que l'abadessa en nomenava el batlle particular (Solé i Cot, 2001, p. 70; Comas i Parer, 2002, p. 33). Aquesta batllia va funcionar fins l'any 1839, en què quedà absorbida per l'Ajuntament de Sarrià (Burgueño, 2002, p. 122).

Els habitants de les Corts, d'acord amb aquest estatus jurídic, van mantenir la seva estructura original, formada bàsicament per pagesos lliures, amb una forta cohesió social i política (*Les Corts* b, 1896; Navarro, 1993; Portavella, 2000).

Els límits de l'antiga batllia o quadra de les Corts, que foren descrits per Francesc Maspons i Labrós (1890, p. 187-188), arribaven, com el districte actual, fins a Sant Pere Màrtir, antigament Puig d'Óssa, i comprenia el monestir de Pedralbes, encara que aquest monestir disposà, com hem dit, de batlle propi per al seu recinte des de 1781 (*Les Corts* a, 2003, p. 33-35).

1. Aquest és el motiu que en l'escut municipal de les Corts, adoptat per l'Ajuntament en el segle XIX, hi figurin les insígnies reials, és a dir, el ceptre i la corona.

2. La separació de l'administració civil de l'eclésiàstica s'havia acordat en la reunió del consell parroquial, únic existent fins llavors, del 3 de setembre de 1645 (SAGARRA, 1921, p. 39 i 110-113).

CONSTITUCIÓ DE 1812

En plena ocupació napoleònica (1807-1814), en què Catalunya fou agregada a l'Imperi francès, es va aprovar aquesta Constitució, la qual, pel que fa al règim municipal (ajuntaments constitucionals), establia:

Art. 1.- Desde ahora quedan incorporados a la Nación todos los señoríos jurisdiccionales, de cualquier clase y condición que sean.

Art. 2.- Se pondrá ayuntamiento en los pueblos que no lo tengan y en que convenga le haya, no pudiendo dejar de haberle en los que por sí o por su comarca lleguen a mil almas, y también se les señalará término correspondiente.

A més, segons el decret de 23 de maig de 1812,

Cualquiera pueblo que no tenga ayuntamiento y cuya población no llegue a mil almas, y que por sus particulares circunstancias de agricultura, industria o población considere que debe tener ayuntamiento, lo hará presente a la Diputación de la provincia, para que en virtud de su informe se provea lo conveniente por el Gobierno.

Altres decrets afectaven la nova ordenació municipal. El de 23 de juny de 1813 encarregava directament a la diputació la formació d'un expedient per als pobles que no arribessin a 1.000 habitants i que volguessin disposar d'ajuntament propi; i, d'altra banda, l'article 34 d'aquesta Constitució establia la parròquia com a territori electoral bàsic.

En la pràctica, els nous ajuntaments constitucionals es formaren sobre les jurisdiccions locals existents, que eren les batllies i les universitats o comuns amb regidors. A Girona es van preferir les universitats, però a la resta de Catalunya només la batllia va passar a ser municipi constitucional (Burgueño, 2002, p. 11-14).

Cal dir que al Pla de Barcelona, a part de la ciutat, les universitats eren formades a partir dels consells parroquials i coincidien amb les diverses batllies; per això els termes dels nous municipis corresponien amb els de les parròquies, menys en el cas de les Corts. Per aquest motiu F. Carreras Candi afirma que «els suburbis de Barcelona, al començament del segle XVI, no estaven afectes a cap divisió civil. Llurs termes es regulaven pels de les circumscripcions parroqui-

als (salvades lleugeres excepcions, com la quadra de les Corts) i amb els noms d'elles es conegueren sempre més», i que aquestes parròquies

en lo segle XVIII tingueren batlles propis anomenats alcaldes, i regidors..., fruit d'una plena autonomia municipal. Constituï excepció la quadra de les Corts. Ella, que disfrutà de drets propis i majors franqueses dintre nostre territori (a igual que Sant Just Desvern), es vegé agregada al municipi de Sarrià, en raó a formar part integrant de la vella rodalia parroquial de Sant Vicenç. Després de disfrutar de deu mesos d'autonomia (5 de gener de 1823 - 23 de novembre de 1823), l'obtingué d'una manera completa el 18 d'octubre de 1836, constituint-se en municipi (Carreras Candi, 1908-1918, p. 955-956).

L'aplicació de la normativa constitucional de 1812 tingué moltes dificultats, perquè era el període d'ocupació napoleònica, en què bona part del territori de Catalunya (considerat *província*) es trobava sota aquest domini, incloent-hi la capital, Barcelona. Per això Valentí Llozer i Codina, el primer civil que ocupà el càrrec de governador polític, entre l'abril de 1813 i el maig de 1814, s'establí a Vic, lluny del territori dominat pels francesos (Risques, 1995, p. 110; Risques, 2012, p. 15-16 i 270).³

Pel que fa a les Corts, de seguida van començar els conflictes de jurisdicció amb Sarrià. Així, Francesc Maspons i Labrós informa que l'any 1814 els veïns de les Corts van presentar una demanda judicial al·legant que fins l'any anterior havien elegit el seu batlle, que era Josep Sangés, però que en aquell any se'ls havia pertorbat el dret de fer-ho pels veïns de Sarrià, que havien volgut elegir-lo ells, i acabaven demanant que se'ls emparés en aquesta qüestió i que se'ls recongués el dret de tenir ajuntament distint, separat i independent del poble de Sarrià (Maspons, 1890, p. 188).

Francesc Maspons i Labrós, que era notari, estava ben informat en aquesta qüestió, perquè en l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB, lligall

3. Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, en el seu *Calaix de Sastre*, el 23 de març de 1813 des d'Igualada, on residia llavors fugint del domini francès, diu: «Les oficines de tresoreria, comptadoria i intendència, que està ara en la ciutat de Vic, que per ara tot hi està quiet de gavatxos» (AMAT, 1813-1814, p. 41); i l'1 d'abril del mateix any: «En est matí, lo nou *jefe* polític, lo Sr. don Valentí Llozer, ha pres possessió de son empleu en casa Ferrer, a on és la Diputació, qual senyor marxà a Vic per diligències en dit empleu, tornant aquí [a Igualada] luego, sent lo cap de dita Diputació de la Província, havent estat antes assessor de la intendència» (AMAT, 1813-1814, p. 43).

10, exp. 1), que conserva la documentació de l'antiga Diputació Provincial de Catalunya (és a dir, anterior a la divisió de Catalunya en quatre províncies l'any 1833), figura un ofici signat per Valentí Llozer, datat el 27 de gener de 1814 i adreçat a la Diputació Provincial, on diu que Manuel Maspons, com a apoderat de diversos veïns del terme de les Corts de Sarrià, del corregiment de Barcelona, manifesta que aquests pretenen de constituir ajuntament propi i independent del de Sarrià, a què sembla que s'oposa aquest darrer, segons exposa en un escrit documentat que transmet a la Diputació per als efectes pertinents.

No disposem de l'escrit presentat per Manuel Maspons (sens dubte avantpassat o pare de Francesc Maspons i Labrós), però el més interessant del cas és la nota que figura al marge d'aquest ofici, que diu «concedido en 4 Febrero de 1814», és a dir, que les Corts tenia dret a Ajuntament propi i independent del de Sarrià des d'aquest dia, d'acord amb la Constitució de 1812. Això justifica que en els períodes en què la Constitució era efectiva podia exercir aquest dret.

SUPRESSIÓ DE LA CONSTITUCIÓ DE 1812

El 23 de març de 1814 retornava del seu exili el rei Ferran VII alhora que evacuaven el territori les tropes franceses d'ocupació, i al començament del mes de maig es va negar a reconèixer la Constitució i anul·là totes les disposicions que se'n derivaven: es retornava doncs a l'antic règim absolutista. Com a conseqüència, a les Corts es reinstaurava el règim de batllia local i la participació en el consell municipal de Sarrià.

És escassa la documentació que tenim d'aquest període. En el fons de l'Audiència de l'Arxiu de la Corona d'Aragó hem pogut aplegar les dades següents:

— Memorial de 31 d'octubre de 1814 de Francesc Martí, pagès de Sant Vicenç de Sarrià, en què demana excusa de regidor de 1814 i 1816, al·legant que dos anys enrere exercí aquest ofici a Sant Gervasi, i també perquè no podia exercir-lo a causa de les seves xacres (ACA, Audiència, reg. 1412, p. 340-341). Aquest Francesc Martí és probablement el mateix que figura en la instauració de l'Ajuntament de les Corts durant el Trienni Constitucional, com veurem.

— Salvador Anglada i Josep Sangés s'oposen al nomenament de Sebastià Canet com a batlle de les Corts, segons un memorial datat el 12 de desembre de 1814 (ACA, Audiència, reg. 1412, p. 452). Aquesta informació concorda amb la que ens aporta F. Maspons i Labrós i que hem vist anteriorment, segons la

qual Josep Sangés havia estat batlle de les Corts el 1813 i denunciava l'actitud dels veïns de Sarrià que volien arrogar-se aquest dret.

— Aquest problema de competències entre l'Ajuntament de Sarrià i els batlles particulars també es manifesta en la queixa presentada per Antoni Marsà, batlle de Pedralbes, el 25 d'abril de 1824, contra dit Ajuntament al·legant que aquest li pertorba la seva funció adreçant-li ordres i manaments per al servei de bagatges i altres requeriments sense comptar per res amb la seva autoritat, fins a l'extrem d'imposar-li multes i *apremios* (ACA, Audiència, reg. 1424, fol. 274, a. 1825, N. 699).

TRIENNI CONSTITUCIONAL (1820-1823)

A la vista de les tensions i els conflictes jurisdiccionals que va comportar el retorn a l'antic règim, no és estrany que amb la reinstauració de la Constitució de 1812, el 9 de març de 1820, les Corts aspirés a formar un ajuntament propi, diferent del de Sarrià, dret que ja li havia estat atorgat segons aquesta Constitució, però llavors van començar els problemes de límits entre ambdós ajuntaments.

Així, en l'acta de la reunió de la Diputació de Catalunya del 7 de juny de 1821 (AHDB, sessió 28, fol. 224v), es fa constar que havent-se donat compte de l'expedient sobre formació d'ajuntament en el veïnat de les Corts, separat del de Sarrià, a la vista de les moltes reclamacions contra el projecte de terme presentat per Tomàs Soler, s'acorda: que els comissionats dels veïns de les Corts i l'Ajuntament de Sarrià nomenin per la seva part un geòmetra o pèrit, i aquests, abans de conferenciar, triïn un tercer, els quals a la vista del que s'ha exposat per diferents particulars i l'Ajuntament de Sarrià, respecte del projecte presentat per Tomàs Soler, formin un projecte nou de rodalia, rectificanc l'anterior; i amb aquesta finalitat es comissionarà Narcís Sans i de Rius, el qual, a la vista de tot el que relacionin aquests pèrits i el tercer, exposi el seu dictamen.

Pel que fa a la constitució de l'Ajuntament de les Corts, tenim notícia de l'acord de la Diputació Provincial comunicada el 13 de desembre de 1822 al Govern Polític de la Província de Barcelona, on es diu que, examinada la sol·licitud dels comissionats pels veïns del nou terme de les Corts del 5 del mateix mes, se li encarrega que s'estableixi de seguida l'Ajuntament Constitucional de dit terme, compost per un alcalde, dos regidors i un procurador síndic. Seguidament, es passa avís, signat pels promotors Joaquim Closas, Antoni Cuyàs, Pau

Jané i Francesc Martí, perquè els veïns compareguin el dia 5 de gener de 1823 a la casa anomenada Prat d'en Cuiàs, a fi de constituir l'Ajuntament nou. Aquest dia, sota la presidència de l'alcalde de Sarrià, són proclamats com a secretari Francesc Martí, com a escrutadors Josep Sangés, que havia estat batlle, i Josep Gelabert, i com a electors: Gerard Piera y Cuyàs, Pau Piera i Santomà, Benet Piera, Pau Amat i Taner, Josep Llopis, Pere Pagès, Jaume Piera, Vicenç Piera i Amigó i Jaume Estruc, que l'endemà, 6 de gener, elegien els quatre membres del nou Ajuntament: alcalde, Joaquim Closas; regidor 1er, Antoni Cuyàs; regidor 2on, Pau Amat i Ferrer; procurador síndic, Francesc Martí; els quals, al seu torn, nomenaren Pau Cerdanya com a secretari (Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Llibres d'actes de l'Ajuntament de les Corts).

Aquesta és l'única acta que disposem de l'Ajuntament de les Corts durant el Trienni Constitucional o Liberal, perquè el 7 d'abril de 1823 passà la frontera un exèrcit francès, anomenat els Cent Mil Fills de Sant Lluís, que ajudà el rei Ferran VII a restaurar de nou el règim absolutista i declarar nul tot allò que havia estat establert o legislat pel règim constitucional. Altre cop el terme de les Corts s'agregava al de Sarrià, però la voluntat d'assolir la independència municipal era clara. Era, doncs, qüestió d'esperar de nou el canvi de règim polític, i en aquest sentit és significatiu el fet que l'acta d'aquesta reunió s'hagi conservat i encapçali les que més endavant redactaria l'Ajuntament de les Corts.

LÍMITS MUNICIPALS

Com hem pogut veure, la qüestió dels límits va esdevenir conflictiva en la separació de les Corts i Sarrià. En aquest sentit farem dues consideracions prèvies. En primer lloc hem de tenir en compte que la població de Sarrià ja no era formada solament pels habitants de la vila tradicional, la major part dels quals eren menestrals, sinó que bona part de l'oligarquia de Barcelona, formada per la burgesia emergent i la noblesa, sovint interrelacionades, és a dir, «els senyors de Barcelona», que mantenien una notable influència política i econòmica, s'hi establí fugint de la massificació i de la conflictivitat social de la ciutat.⁴ També

4. És precisament aquesta classe social la que promourà l'any 1843 la construcció de la carretera de Sarrià a Barcelona, el projecte de la qual fou encarregat a Ildefons Cerdà, el qual no la va respectar, però, en el seu pla d'Eixample de Barcelona (XAPELLÍ, 1984, p. 411-428).

hem de tenir en compte que, si la segregació del terme de les Corts comprenia el terme de l'antiga quadra o batllia, el territori del municipi de Sarrià restava considerablement disminuït, tenint en compte, a més, que Sant Gervasi de Cassoles també va disposar d'un municipi propi.

No és estrany, doncs, que l'oligarquia establerta a Sarrià, encara que no pogués impedir la segregació de les Corts, influís perquè el terme del nou municipi fos el més petit possible, sobretot per la part de muntanya, que és on tenia les grans possessions.

Per sort s'ha conservat la documentació pertinent en el fons Francesc Renart i Arús, que era el tècnic designat pel l'Ajuntament de Sarrià per a la discussió dels nous límits. D'aquesta documentació es dedueix que el projecte de nou terme de les Corts presentat per l'arquitecte Tomàs Soler el 26 d'octubre de 1820 es basava en l'antiga rodalia: s'estableix el límit amb Sants per sota de la Travessera; per la part alta arriba fins a Sant Pere Màrtir, continua per la carena de la muntanya i davalla travessant el camí de Sarrià a Pedralbes (llogall LXIV, fons Renart i Arús, Biblioteca de Catalunya).

Contra aquests límits reaccionà, com hem dit, l'Ajuntament de Sarrià, i en un escrit del 18 de juny de 1821 adreçat a la Diputació Provincial al·lega que han estat tantes les reclamacions de particulars, i sobretot de l'Ajuntament de Sarrià, contra aquest projecte que no ha pogut sinó demanar un nou reconeixement de termes i nomenar una comissió per a portar-lo a terme.

El juliol del mateix any 1821 es presenta un nou projecte de límits a càrrec de Francesc Renart i Arús, nomenat per Sarrià, i Joan Fàbregas i Rabassa, per les Corts, atenent les reclamacions de Sarrià. Segons aquest límits, el terme de les Corts ja només arribaria a Can Custó (després torre de Güell i Palau Reial), passant, doncs, a Sarrià la part més alta, que almenys durant l'edat mitjana era anomenada les Corts Superiors (Arxiu de la Catedral de Barcelona, *Libri Antiquitatum*, v. II, f. 3, doc. 7; Sagarra, 1897, p. 65). Però el nou terme inclou a ponent les terres que havien estat de l'Hospitalet fins al torrent Gornal, és a dir, la torre Melina.

Pel que fa als límits amb Sants, en la fita del terme promoguda per la Diputació Provincial el 29 de novembre de 1822, aquests límits encara són per sota de la Travessera. En aquest sentit hem de dir que les cases que eren a ambdós costats de la Travessera pertanyien tradicionalment a les Corts. Així, la possessió anomenada Can Sòl de Baix havia estat propietat de Bernat Narbó, que era un dels habitants de les Corts que figura l'octubre de 1305 en la

confirmació de les franqueses d'aquest terme (*Les Corts* a, 2003, p. 45; Navarro, 1993, p. 159).

Però, posteriorment, en una nova delimitació del terme de les Corts amb els de Sants feta per la Diputació i datada el 15 d'octubre de 1839 s'estableix els límits per la Travessera, és a dir, pel camí de Barcelona fins a Collblanc.

Cal dir que, potser com a compensació, serà atorgada el 1840 a les Corts la partida compresa entre el camí de Barcelona i la riera de la Creu d'en Malla o torrent de la Travessera (també dit torrent o riera de Bargalló o de Ballescà), dita antigament de l'Olivera Rodona, i que després va formar part del pla d'Exemple d'Ildefons Cerdà (Burgueño, 2002, p. 77; Casasús, 1976, p. 24-25).

RESTITUCIÓ DEFINITIVA (1836)

L'any 1833 mor el rei Ferran VII, que havia mantingut fins al final el règim absolutista, i és proclamada reina la seva filla Isabel II, sota la regència de la seva mare Maria Cristina.

Com que els absolutistes es declararen partidaris de Carles, germà de Ferran, els liberals van fer costat a Maria Cristina, la qual, l'abril de 1834, va aprovar l'Estatut Reial, carta atorgada considerada insuficient, però el motí de La Granja d'agost de 1836 obligà la reina regent a restablir la Constitució de 1812. Era la fi definitiva de l'Antic Règim.

Amb el restabliment de la Constitució es va recuperar l'obra legislativa dictada sota la seva vigència durant el Trienni Constitucional o Liberal (Burgueño, 2002, p. 21). D'acord amb aquesta restitució, els veïns de les Corts devien promoure un cop més la creació d'un ajuntament propi, i el 18 d'octubre de 1836 se celebrà una reunió presidida per Josep Casas, tinent d'alcalde de Sarrià, en què s'instal·là el nou Ajuntament de les Corts, i hi foren elegits president, és a dir alcalde, Vicenç Cuyàs, regidor 1er Francesc Martí, regidor 2on Josep Closas i síndic procurador Joan Fisas, els quals al seu torn nomenaren Benet Massot secretari. En la sessió segona, celebrada l'endemà mateix, dia 19, es decidí la col·locació de fites en els límits del terme, i en la tercera, celebrada el 23 del mateix mes, s'acordà la formació del padró de veïns i posar la làpida de la Constitució en el lloc que s'hi havia destinat.

Començà, doncs, una nova etapa que ja no tindrà interrupció fins a l'agregació a Barcelona l'abril de 1897.

BIBLIOGRAFIA

- AMAT I DE CORTADA, Rafel d' (2003). *Calaix de Sastre*. Barcelona: Curial. Vol. x (1813-1814).
- BURGUEÑO, Jesús; Ferran Lasso de la Vega (2002). *Història del mapa municipal de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- CARRERAS CANDI, Francesc (1908-1918). *Geografia General de Catalunya*. Vol. VIII. Barcelona: A. Martín.
- CASASÚS I GURÍ, Josep M. (1976). *Les Corts: un poble perdut, un barri introbable*. Barcelona: Edicions 62.
- COMAS I PARER, Enric (2002). *Batlles, regidors i procuradors síndics generals dels pobles del Pla de Barcelona sota la Nova Planta, 1718-1808*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Arxiu d'Història de la Ciutat.
- Les Corts a* (2003). *Les Corts, govern local i límits antics*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Districte de les Corts.
- Les Corts b* (1896). *Les Corts. Notícia històrica del Districte*. Barcelona: Consell Municipal del Districte de les Corts.
- MASPONS I LABRÓS, Francesc (1890). «Les franqueses de les Corts de Sarrià». *La Il·lustració Catalana*, vol. xi (març de 1890), p. 187-188.
- NAVARRO I MOLLEVÍ, Imma (1993). *Masies de les Corts*. Barcelona: Arxiu Municipal del Districte de les Corts.
- PORTAVELLA I ISIDORO, Jesús (2000). *Els carrers de Barcelona: les Corts*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Districte de les Corts.
- RISQUES CORBELLA, Manuel (1995). *El govern civil de Barcelona al segle XIX: desenvolupament institucional i acció política*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RISQUES CORBELLA, Manuel (2012). *L'Estat a Barcelona. Ordre públic i governadors civils*. Barcelona: Base.
- SAGARRA I DE SISCAR, Ferran de (1921). *Sant Vicenç de Sarrià: dades, clarícies referents a la història d'aquesta vila i parròquia*. Barcelona.
- SOLÉ I COT, Sebastià (2001). *La Nova Planta i la renovació política del Pla de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat.
- XAPELLÍ I PALÀ, Joan (1984). «Carretera de Sarrià a Barcelona: una aproximació al seu estudi». A: *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I Congrés d'història del Pla de Barcelona, celebrar a l'Institut Municipal d'Història els*

dies 12 i 13 de setembre de 1982. Barcelona: La Magrana / Institut Municipal d'Història, p. 411-428.